

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО

Кафедра теорії спорту та фізичної культури

Бріскін Ю.А.
Линець М.М.
Нерода Н.В.

ЛЕКЦІЯ

на тему «**АМАТОРСТВО І ПРОФЕСІОНАЛІЗМ В СПОРТІ**»

з дисципліни
„Загальна теорія професійного спорту”

для студентів за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт
VII-й с. (денна форма навчання), VIII-IX-й с. (заочна форма навчання)

ЛЬВІВ - 2022

Тема 2. Аматорство і професіоналізм в спорті.

1. Уявлення щодо спортсменів–аматорів та професіоналів.
2. Професіоналізація олімпійського руху.
3. Особливості професійного спорту.

1. Уявлення щодо спортсменів-аматорів та професіоналів

Поняття „аматор” з’явилося в англійському спорті в першій половині XIX сторіччя. Вихідне тлумачення цього терміну в енциклопедії „Британіка” стосується зазвичай того, хто бере участь у будь-якому виді мистецтва, ремесла, гри, спорту або іншої діяльності виключно для задоволення і розваги. Тому спортсмени, які мали перевагу в силі або майстерності, зумовлену професією, не допускалися до аматорських змагань. Неприпустимою вважалася участь представників робітничого класу, яких автоматично відносили до рангу професіоналів, у змаганнях аматорів. На думку істориків спорту, уперше поняття „аматор” і „професіонал” практично були застосовані у змаганнях з веслування в Оксфорді у 1823 році, коли одного із спортсменів, човняра за професією Стефана Девіса, не допустили до участі у цих змаганнях звинувативши у професіоналізмі.

Ідея аматорства не має нічого спільного з Олімпійськими іграми Стародавньої Греції. Відомих спортсменів Стародавньої Греції утримували міста, в яких вони жили. Спортсмени звільнялися від податків, отримувати безкоштовне харчування, дорогі подарунки та великі грошові призи, що дозволялося їм небібно жити протягом багатьох років. Значні прибутки олімпійських переможців давнини ніколи не називалися „прибутками”, „винагородою”, „платнею”. Використовувалися такі терміни, як „призи”, „подарунки” тощо . Імовірно тому вважалася що спортсмени давнини більш за все цінували саму участь у змаганнях і не прагнули заробити гроші.

При визначенні статусу спортсмена-аматора на початку XIX ст. грошові винагороди, що отримувалися спортсменами не враховувалися. Наприклад, у 1831р. команди веслувальників з Оксфорда і Леандера виступали у Хейлейській регаті на парі у 200 фунтів стерлінгів і нікому з веслярів не загрожувала втрата статусу „аматор”. Статус „спортсмена-аматора” визначався в Англії не за фактом отримання ним грошей, а за його соціальним походженням [Ніскок Р., 1977]. Всі аматори називали себе „джентльменами”. Це в основному були люди з вищих верств населення, які розглядали вигреш грошового призу як винагороду, а не як кошти для існування. Отже, у першій половині XIX ст. відмінність між аматором і професіоналом в Англії носила класовий характер.

У другій половині XIX ст. поняття „аматор” зазнає змін. Згідно Хартії Аматорського спортивного союзу Англії 1886 р. аматором вважається будь-який джентльмен, який ніколи не брав участь у відкритому змаганні за грошову винагороду і призи разом з професіоналами, ніколи не працював

вчителем або інструктором фізичного виховання для отримання коштів для існування, а також не був механіком, ремісником або чорноробочим. Як бачимо, вже наприкінці XIX ст. отримання грошей за участь у змаганнях призводило до втрати статусу аматора. Оскільки в кінці XIX ст. Англія була однією з провідних спортивних держав світу, ініціатор відродження олімпійського руху П'єр де Кубертен не міг не рахуватися з вимогою англійських спортивних діячів про визнання аматорства як основного принципу сучасного олімпізму. Однак якщо джентльмен вікторіанської епохи вбачав в концепції аматорства лише можливість відокремлення власної персони від робітника, тобто професіонала, то Кубертен вбачав у цій концепції дещо більше – засіб захисту чистоти спорту. На міжнародному атлетичному конгресі, що відбувся 16-23 червня 1894 року в Парижі, детально обговорювалося питання “Аматорський і професійний спорт” [Кун Л., 1982; Суник А., 2004]. Мова йшла про необхідність єдиного тлумачення поняття „аматор” в різних видах спорту, про можливість бути професіоналом в одному виді спорту і аматором в іншому, про можливість отримання коштів від спортивних організацій на підготовку і участь у змаганнях. Навіть питання сумісності статусу аматора з участю спортсмена у спортивному тоталізаторі знайшли відображення у роботі Конгресу.

Уперше правила аматорства були опубліковані у бюлетені МОК (1894, №1) і включали сім пунктів, головний з яких визначав аматора як людину, яка ніколи не брала участі у змаганнях, що відкриті для всіх бажаючих, не змагалася за грошовий приз або гроші з будь-якого іншого джерела, не брала участь у змаганнях з професіоналами і ніколи в житті не була оплачуваним викладачем або інструктором фізичного виховання. Обумовлювалось також, що учасник ігор не може бути аматором в одному виді спорту і професіоналом в іншому. Однак формулювання статусу спортсмена-аматора в різних країнах були настільки суперечливими, що вже на Іграх I Олімпіади 1896р. в Афінах виникли суперечки не тільки між спортивними керівниками, але і в середовищі вболівальників. Коли в Афінах американці почали вигравати один забіг за іншим, хтось з грецької публіки розуміючи, що це більше результат тренування, а не природних даних, зняв галас „професіонали”!

Після проведення Ігор в Афінах П'єр де Кубертен зазначав, що в різних країнах, а іноді і в різних спортивних клубах однієї країни в поняття „аматор” вкладається різний зміст. У Англії прийнято відразу декілька визначень аматорського спорту, італійці і голландці виступають за таке визначення, яке є надто жорстким в одних випадках і надмірно розпливчастим в інших.

Серйозна дискусія з проблеми аматорства і професіоналізму в спорті розгорнулася на Сесії МОК 1909р. в Берліні. Член МОК Т. Кук (Великобританія) запропонував, щоб кожна Міжнародна спортивна федерація сама визначала статус спортсмена-аматора. Дискусія показала,

що концепція аматорства багатьма стала трактуватися як правило допуску спортсменів до Олімпійських ігор.

У 1911р. англієць Р. Де Кореї Лаффен вніс на розгляд Сесії МОК в Будапешті нове визначення аматора як людини, яка може змагатися на Олімпійських іграх якщо вона ніколи:

- ◆ не брала участі у змаганнях на грошовий приз, гроші або парі;
- ◆ не нагороджувалася грошима або будь-якого роду грошовою допомогою за участь у змаганнях (обумовлювалося, що за відшкодування витрат з участі у змаганнях спортсмен не втрачав аматорського статусу);
- ◆ не отримувала ніякої премії за втрачений у змаганнях час;
- ◆ не продавала і не закладка свій приз, виграний у змаганнях.

Заборонялося також брати участь у змаганнях професійним тренерам і інструкторам. Цей текст правил був прийнятий і діяв до сесії МОК 1920 р. в Антверпені.

Принцип допуску спортсменів на Ігри – принцип аматорства – в документах МОК ніколи не відрізнявся чіткістю. Він постійно уточнювався і в загальних рисах визначився лише в 1914 р. у документах конгресу МОК який відбувся у Парижі. Важливі поправки до правил допуску вніс конгрес 1921 р. в Лозанні. Тоді Міжнародним спортивним федераціям було надане право самим визначати статус спортсмена-аматора.

На конгресі МОК 1925 р. в Празі уперше з'явився термін відшкодування спортсменам „за втрачений час”. Цей час був обмежений двома тижнями, які надавали спортсменові для участі у змаганнях за кордоном протягом року.

Статус спортсмена-аматора енергійно захищав президент Олімпійського комітету США і віце-президент МОК Е.Брендедж. Під його головуванням була створена комісія, яка на сесії МОК 1947р. в Стокгольмі визначила спортсмена-аматора як людину, що пов'язана зі спортом, але ніколи не отримує з нього будь-яких матеріальних вигод. Сесії МОК 1955 р. в Празі і 1958 р. в Токіо підтвердили це тлумачення терміну „спортсмен-аматор”.

У середині 1960-х років мотивом для нових суперечок послуговували повідомлення про виплату стипендій американським спортсменам та наданні офіційної допомоги спортсменам скандинавських і деяких соціалістичних країн.

Зіткнулися дві протилежні точки зору: одна зводила принцип аматорства в абсолют, інша – виходила з реалій розвитку олімпійського спорту. Виразалося здивування, чому у світі, що функціонує на товарно-грошових взаємовідносинах, повинна існувати сфера діяльності, яка від них штучно усунена.

Найбільш безкомпромісним захисником Кодексу аматора був п'ятий президент МОК Е. Брендедж, який керував олімпійським рухом протягом 20 років (1952–1972 рр.). Він розглядав Кодекс аматора як своєрідну

філософію життя, яка сприяє прояву найбагатіших прагнень кращих людей кожного покоління; виражає найвищі закони моралі, які не спроможна охопити жодна релігія або філософія. Називаючи олімпійський спорт розвагою, Брендедж неодноразово підкреслював, що аматори-олімпійці - це спортсмени, які займаються спортом заради задоволення, відпочинку і приємного проведення часу; в основі їх спортивної діяльності лежить любов до спорту без якої-небудь зацікавленості у винагороді або оплаті в будь-якій формі. У Е. Брендеджа було немало прихильників. Він поставив справу так, що в роботі МОК були виключені навіть розмови щодо професіоналізації аматорського спорту, вже не кажучи про допуск "спортсменів-професіоналів" до Олімпійських ігор. У цей період, як і раніше, всі дискусії велися відносно статусу спортсмена-аматора, пошуку принципових відмінностей між аматорами і професіоналами. Ситуація ускладнювалася різними підходами до цього питання НОК різних країн і міжнародних спортивних федерацій. Не було єдиної думки і серед найбільш авторитетних діячів МОК.

Розв'язання питання ускладнювало і необ'єктивне відношення до професійного спорту як до сфери діяльності, позбавленої духовності, моральності, морально-етичних принципів. Спроби відділити аматорський спорт від професійного за цими категоріями не витримували об'єктивного аналізу. Самому Е. Брендеджу довелося визнати, що немає нічого більш заплутаного, ніж визначення аматорства в спорті.

На сесії МОК 1964 р. в Токіо Олімпійський комітет СРСР запропонував вважати спортсменом-аматором того, хто бере участь і завжди брав участь у спорті для свого фізичного і духовного розвитку і вдосконалення, щоб таким шляхом приносити соціальну користь суспільству без матеріальної вигоди для себе самого. Аматор повинен дотримуватися правил відповідної міжнародної федерації. Заняття спортом не є для нього джерелом прибутків. Встановлення національною федерацією винагороди або заробітної плати спортсменові за час участі в міжнародних спортивних змаганнях не є порушенням аматорського статусу. Дане визначення пропонувало як і раніше дотримуватися старого поняття "аматор", але на практиці зовсім інакше його вирішувати - відносити до "аматорів" всіх спортсменів, які не беруть участі в програмах, що відносяться до професійного спорту. Однак Сесія тоді цю пропозицію відхилила. Через 10 років МОК прийме саме це трактування терміну „спортсмен-аматор”.

У 1969 р. Е. Брендедж створив постійну комісію МОК з допуску до участі спортсменів у Олімпійських іграх. Її очолив однодумець президента Х. Уір (Австралія). Через декілька місяців роботи Х. Уір заявив, що основне, проти чого доводиться боротися комісії, - це втручання комерції у спорт. Спортсменів підштовхують до шахрайства і отримання хабарів. Великі фірми прагнуть використати послуги чемпіонів або інших учасників Олімпійських ігор. Це стосується, зокрема, представників

зимових видів спорту, оскільки в них зацікавлена велика промисловість і конкуренція між фабрикантами все більш загострюється. Так уперше офіційно були поєднані ці дві проблеми. Професіоналізація і грошові махінації виявилися прямо пов'язаними з комерціалізацією спорту.

Об'єктивні реалії спортивного життя спонукали до того, що все наполегливіше стали лунали вимоги перегляду Олімпійської хартії, оскільки збереження принципу аматорства в існуючому його трактуванні не тільки не перешкоджає тенденції професіоналізації спорту, але і скеровує його в русло шахрайства.

У 1971 р. Э. Брендедж доручив трьом віце-президентам МОК Ж. де Бомону (Франція), Г. ван Карнебеку (Голландія) і М. Кілланіну (Ірландія) обговорити проблему аматорства з деякими керівниками міжнародних федерацій. У мемуарах "Мої олімпійські роки" М. Кілланін зазначає, що президенти і генеральні секретарі міжнародних спортивних федерацій уперше отримали можливість поділитися з нами своїми проблемами. Таким чином ми просувалися ближче до вирішення проблеми аматорства, усвідомлюючи, що сутність питання торкається тут не якогось окремого правила або точки зору, а самого напрямку, в якому кожний вид спорту розвивався і хотів розвиватися всупереч суворим обмеженням Олімпійської хартії. Ми усвідомили складність пов'язаних з цим проблем і одноставно погодилися з тим, що необхідні зміни.

У квітні 1971 р. МОК прийняв нове трактування Правила 26, яке передбачало дотримання учасниками Олімпійських ігор традиційного олімпійського духу і етики, регулярні заняття спортом в часи дозвілля без отримання будь-якої винагороди за участь у змаганнях. Засоби до існування не повинні отримуватися або бути залежними від прибутків у спорті. Спортсмен повинен мати основну професію, щоб забезпечити своє майбутнє та поточне існування. Спортсмен не повинен бути як нині, так і в минулому професіоналом, напівпрофесіоналом або так званим „неаматором” у будь-якому виді спорту. Він не повинен бути тренером. Викладачі фізичного виховання, котрі працюють з початківцями, допускаються до участі в Іграх.

Віднині спортсменові дозволялось отримувати допомогу від НОК або Національної спортивної федерації за визначений період (від 30 до 60 днів на рік) перебування на зборах та участь у змаганнях, у тому числі на Олімпійських іграх. Ця допомога включала оплату місця проживання, проїзду, харчування, спортивного інвентарю і устаткування, тренера, медичної допомоги, а також кошти на покриття непередбачуваних витрат в межах лімітів, що погоджені з МСФ або НОК. Сюди ж входила оплата страховки від нещасливих випадків або хвороб, що пов'язані зі спортом. Дозволялося також отримувати спортивні стипендії. У той же час МОК забороняв відшкодування зарплати, окрім компенсації у виняткових випадках з дозволу НОК або МСФ. Ця компенсація не могла перевищувати розмір зарплати.

У 1970-х роках навіть найбільш активні прибічники „чистого” аматорства стали розуміти, що олімпійський спорт перетворився у сферу діяльності, що вимагає від спортсменів величезних фізичних і моральних витрат, самовідданої багаторічної праці. Все це вимагало не тільки моральної підтримки, а й належного матеріального зацікавлення. При визначенні статусу „аматорства” стали поступово відходити від принципів матеріального характеру і трактувати це поняття виходячи з принципів олімпізму. На перший план при визначенні аматорства у спорті стали виходити показники морально-етичного, гуманістичного і виховного характеру.

В 1973р. після 43-річної перерви відбувся X Олімпійський конгрес у Варні, на якому також широко обговорювалась концепція аматорства. Виступаючи на цьому форумі, президент МОК М. Кілланін зазначив, що у нього особисто немає заперечень проти фінансової допомоги спортсменам з боку держави або приватного підприємництва за умови, що ця допомога повинна надаватися через Національний олімпійський комітет або національні спортивні федерації і в жодному разі не нелегально. Конгрес рекомендував МОК наблизити Правило 26 до вимог дня. і на Сесії МОК 1974 р. у Вені до цього правила були внесені зміни. По-перше – назву "Положення про аматорство" замінили на "Положення про допуск". По-друге – МОК дозволив спортсменам отримувати відшкодування заробітної платні за період підготовки до змагань та участі в них, а також допомогу для оплати харчування і проживання, транспортних витрат, спортивного інвентаря і екіпіровки, страхування, вартості лікування, фізіотерапії і оплати тренерів. Обумовлювалося, що всі ці виплати проводяться тільки зі схвалення національних спортивних організацій. Спортсменам-студентам дозволялося також отримувати спортивні і академічні стипендії.

Нова концепція аматорства створювала рівні умови для підготовки і участі в змаганнях представників різних класів і систем, ліквідувала лицемірство і обман, пов'язане з нелегальним отриманням грошей спортсменами.

На XI Олімпійському конгресі, що відбувся в 1981 р. в Баден-Бадені, в головній доповіді з проблеми допуску голова комісії і член МОК В. Дауме заявив: "Спортсмени, які тренуються по 1600 годин в рік, не можуть одночасно працювати за професією або інтенсивно готуватися до майбутньої професійної роботи. Тому ми не повинні допустити, щоб вони несли непоправні соціальні збитки. Саме з цього потрібно виходити при новому тлумаченні Правила 26".

На конгресі в обговоренні проблеми аматорства уперше брали участь самі спортсмени. Олімпійський чемпіон 1980р. легкоатлет С. Коу (Великобританія) підтримав курс на подальшу лібералізацію Правила 26. Він зазначав, що не можна ігнорувати жертви, на які спортсмени-олімпійці йдуть заради спорту. Отже, МОК зобов'язаний забезпечити за допомогою Правила 26 соціальний статус спортсмена.

На перший погляд, 84-я сесія МОК, що відбулася в Баден-Бадені після закінчення конгресу, нічого нового в правила допуску не внесла. Рішення Сесії підтвердили заборону на участь в Іграх професіоналів. Однак важливо інше - надання Міжнародним спортивним федераціям права самим визначати допуск спортсменів на Олімпійські ігри. Саме після конгресу в Баден-Бадені було зроблено кроки, що направлені на допуск професіоналів на Ігри.

Міжнародний олімпійський комітет дав зрозуміти, що нова концепція аматорства не догма. Його президент Х.А. Самаранч роз'яснював, що в деяких видах спорту ці правила можна тлумачити більш широко. У цьому плані найбільш показові рішення Міжнародної федерації легкої атлетики (IAAF). У вересні 1982 р. IAAF прийняла положення про створення так званих фондів для спортсменів при національних федераціях легкої атлетики. Легкоатлети могли отримувати будь-які винагороди, в тому числі за рекламу та участь у змаганнях. Що правда, гроші перераховувалися відповідним фондам. Це означало, що спортсменам будуть відшкодовуватися тільки витрати, пов'язані з навчально-тренувальним процесом, участю у змаганнях і підтримкою їх життєвого рівня, а частина грошей, що залишається піде на розвиток легкої атлетики.

Немає жодних сумнівів, що запропонована IAAF реформа сприяла формуванню високооплачуваної еліти. Це стало ще одним кроком до професіоналізації не тільки легкої атлетики, але й інших видів спорту. З'явилися такі ж фонди в спортивній і художній гімнастиці, у водних і лижних видах спорту.

Потрібно особливо відзначити рішення МОК і ФІФА про допуск професійних футболістів до олімпійського турніру. У розділі статуту ФІФА стосовно, статусу аматорства, говорилося, що гравці, які входять до складу федерацій, що є членами ФІФА, можуть бути як аматорами, так і професіоналами, однак професіонали ні за яких обставин не мають права брати участь в Олімпійських іграх або змаганнях, що передбачені лише для аматорів. Проте у "Новинах ФІФА" (1981 р., листопад, № 221) зазначалося, що ФІФА хотіла б переконати своїх членів погодитися з перейменуванням гравців: замість професіоналів і аматорів рекомендується називати їх просто гравцями. ФІФА ухвалює рішення класифікувати гравців у міжнародному футболі за віком і рівнем їх майстерності, та поділяє їх на футболістів, котрі беруть участь в Кубку світу, в Олімпійських іграх, молодіжних і юнацьких чемпіонатах світу. Тому в 1984 р. в Лос-Анджелесі в складах олімпійських команд з'явилися професійні футболісти.

Аналогічно діяла Міжнародна федерація хокею. Не випадково у правилах з'явився запис, що професіоналом вважається тільки хокеїст, що має контракт з NHL.

Ідею допуску професіоналів до ігор найбільш активно підтримував президент МОК Х. А. Самаранч. У лютому 1985 р. на сесії в Калгарі виконком МОК несподівано оголосив про допуск професійних спортсменів

у віці до 23 років на Олімпійські ігри 1988 р. у змаганнях з футболу, тенісу і хокею. Не встигла світова спортивна громадськість усвідомити запропонований виконкомом МОК "експеримент" (так назвав це рішення Х. А. Самаранч), як в Ліссабоні в жовтні 1985 р. на засіданні МОК з представниками федерацій і НОК було винесено на обговорювання так званий "Кодекс атлета", який був запропонований замість Правила 26. Згідно нього, щоб бути допущеним до участі в олімпійському русі, зокрема в Олімпійських іграх, спортсмен повинен дотримуватися і поважати Олімпійську хартію, а також схвалені МОК правила Міжнародної спортивної федерації, до якої він належить. Отже, будь-який спортсмен, що підтримує Хартію і "Кодекс", може бути допущеним до Олімпійських ігор. Практично цим рішенням стиралася межа між спортсменом-аматором і професіоналом, і без будь-яких обмежень Ігри відкривалися для останніх. Були зняті всі обмеження відносно фінансування підготовки, а основні вимоги до допуску звелися до необхідності поваги духу чесної гри, відмови від насильства, дотримання медичного кодексу МОК. Збереглася лише вимога до учасників, щодо заборони використовувати під час Олімпійських ігор свою особистість, прізвище, зображення або спортивний результат з метою реклами, а також було визначено, що участь спортсмена в Олімпійських іграх не повинна зумовлюватися фінансовими міркуваннями. Отже, МОК вступив на шлях відкритої професіоналізації Олімпійських ігор.

Подальші роки показали, що олімпійський спорт дуже швидко пристосовувався до допуску професіоналів до Олімпійських ігор. Вже до початку 90-х років дискусії з цього питання припинилися, а активність прихильників аматорства в їх боротьбі за ідеали олімпізму була перенесена на проблеми "справедливої гри", боротьби з допінгом, олімпійської освіти тощо.

Поділ спортсменів на аматорів і професіоналів вперше відбувся в Англії у першій половині XIX ст. і носив класовий характер. У другій половині XIX ст. у тлумаченні поняття „аматор” відбулися зміни. На перший план вийшли матеріальні фактори.

Від початку олімпійського руху і до кінця XX ст. серед фахівців точилася дискусія стосовно змісту тлумачення статусу аматорства.

В 1970-х роках розпочалася активна комерціалізація, а у 1980-х роках і професіоналізація олімпійського руху.

2. Професіоналізація олімпійського спорту

Однією з основних тенденцій, що визначають на сучасному етапі розвиток спорту вищих досягнень, є його професіоналізація. У спорті відбуваються ті ж процеси, що і в інших сферах суспільного життя - в науці, релігії, юриспруденції, мистецтві, в яких вони почалися значно раніше і до теперішнього часу в основному завершилися.

У останні десятиріччя заняття спортом вимагають від спортсменів такого рівня самовіддачі, витрат часу, фізичних і психічних навантажень, які неможливі без належного матеріального стимулювання і забезпечення різноманітними послугами. У спорті сформувалася велика кількість вузьких фахівців - тренерів, спортивних лікарів, масажистів, для яких спорт став сферою професійної діяльності.

Професіоналізація поступово охопила і чисто спортивну діяльність: підготовка кваліфікованих спортсменів і їх участь у змаганнях мають різноманітні форми фінансування стипендії, зарплати, компенсації, виплати за рекламу і участь у стартах, премії тощо.

Більшість олімпійських видів спорту сьогодні досить інтенсивно просуваються по шляху, який пройшов професійний спорт. Коли в олімпійському спорті лише зараз відбувається процес формування професій, то у професійному, і передусім, в таких його видах, як автогонки, бейсбол, гольф, футбол, велоспорт, американський футбол, баскетбол, хокей, теніс, бокс формування професій давно відбулося, і мова вже йде про подальше вдосконалення системи професійного спорту.

Незважаючи на те що нинішнє керівництво Міжнародного олімпійського комітету в переважній більшості схвально ставиться до процесу комерціалізації і професіоналізації спорту, не бачачи в цьому серйозної загрози олімпійському рухові, і розглядає цей процес як важливий чинник зміцнення престижу олімпійського руху, розширення його фінансової бази і на цій основі сфер, форм і обсягу діяльності, правомірність професіоналізації олімпійського руху стала однією з ключових проблем сучасного спорту вищих досягнень, навколо якої розгорнулися гострі дискусії.

Процес професіоналізації олімпійського спорту протікає складно і суперечливо. Це пов'язано, передусім, з прагненням зберегти основні принципи класичного олімпізму. Ставлення до професіоналізації спорту досить неоднозначне як серед лідерів міжнародного спортивного руху, так і серед представників національних спортивних організацій, вчених, спортсменів.

У проблемі професіоналізації спорту каменем спотикання довго був допуск професіоналів до Олімпійських ігор. Однак у 1986 р. МОК на прохання МСФ дозволив допуск професійних футболістів і хокеїстів, а потім тенісистів і баскетболістів до участі в Олімпійських іграх. Позицію членів Міжнародного олімпійського комітету з цього питання досить точно виразив віце-президент МОК канадець Р. Паунд. На його думку на

Олімпійських іграх повинні змагатися кращі спортсмени світу, незалежно від того професіонали вони чи аматори. Його підтримував і голова комісії МОК з допуску спортсменів до олімпійських ігор В.Дауме. На його переконання, правила допуску зжили себе і тому ще у 1981р. Поняття „аматор” було виключено із Олімпійської Хартії.

На основі ретельного вивчення фактів комісія МОК з допуску прийшла до висновку, що допуск як на Олімпійські ігри, так і на чемпіонати світу повинен санкціонуватися відповідними Міжнародними спортивними федераціями. **Прийнявши Кодекс атлета замість Правил 26 і надавши Міжнародним спортивним федераціям право допуску спортсменів до Олімпійських ігор МОК практично створив передумови до бурхливої професіоналізації олімпійського руху.**

Однак від згоди МОК на надання Міжнародним спортивним федераціям права вирішувати питання допуску до Олімпійських ігор до відкритих Олімпійських ігор, в яких будуть брати участь всі найсильніші спортсмени, величезна дистанція. Повна "відкритість" Ігор призвела б до безконтрольної залежності олімпійських видів спорту, МОК і національних олімпійських комітетів від бізнесу. Крім того, не кожний професіонал зможе дістати право брати участь в Іграх і далеко не кожний професіонал, що дістав це право, виразить бажання брати в них участь.

Передусім це позиції різних Міжнародних спортивних федерацій. Наприклад, в правилах Міжнародної федерації аматорського боксу сказано, що жоден боксер, що брав участь в поєдинках, в яких більше шести раундів, не може бути допущений до змагань, організованих федерацією. Керівництво федерації не схильне змінювати це правило, вважаючи, що аматорський бокс принципово відрізняється від професійного як за тривалістю поєдинків, технікою і тактикою, так і за системою організації, фінансування і ставлення багатьох спортсменів до цього питання.

У баскетболі, навпаки, ФІБА позитивно вирішила питання допуску провідних професіоналів з NBA до чемпіонатів світу і Олімпійських ігор. Однак до даного рішення з застереженням поставилися численні фахівці в США, які вважають, що в цьому випадку баскетбол буде монополізований професіоналами, що приведе до зниження інтересу до нього в американських університетах, оскільки студенти-баскетболісти не зможуть потрапити до олімпійської збірної США. Існували також побоювання, що глядачі, засоби масової інформації і представники комерційних структур втратять інтерес до олімпійського турніру з баскетболу у зв'язку з явною нерівністю сил найсильніших професіоналів і їх суперників.

Відносно бейсболу існує обґрунтоване побоювання, що ліги професійного бейсболу не підуть на допуск професіоналів до Ігор, оскільки під час їх проведення у професійному бейсболі спортивний сезон у розпалі. Імовірно мова може йти лише про участь в Іграх окремих молодих бейсболістів або спортсменів, які завершують свою спортивну кар'єру. У бейсболі повторюється ситуація, що характерна для хокею, коли Всесвітня

ліга хокею на льоду відкрила доступ професіоналам до Олімпійських ігор, зробивши хокей найбільш "відкритим" зі всіх олімпійських видів спорту. Однак керівництву МОК приходить щоразу вести переговори щодо перерви у регулярному чемпіонаті NHL на час зимових Олімпійських ігор.

Особливо складна ситуація в цьому питанні у футболі. ФІФА дозволяє участь у Олімпійському турнірі лише тим футболістам членам національних збірних, яким не більше 23 років. МОК домагається скасування цього рішення як дискримінаційного і вимагає допуску до участі в олімпійських змаганнях з футболу всіх найсильніших спортсменів. Однак Міжнародна федерація футболу не без підстав вважає, що в такому випадку олімпійські футбольні турніри стануть конкурентами чемпіонатам світу. Це неминуче приведе до зниження прибутків ФІФА, і тому вона категорично відмовляє в знятті обмежень, обґрунтовуючи це рішення тим, що і в нинішньому варіанті футбольний турнір Олімпійських ігор залучає найбільше, серед інших видів спорту, число глядачів і за касовими зборами посідає перше місце.

Значні реформи проведені у велосипедному спорті. Єдиним органом, що здійснює координацію керівництва як аматорським так і професійним велоспортом є Міжнародний союз велосипедистів. Відповідно до цього переглянуто всю систему змагань, світові рекорди стали загальними для професіоналів і аматорів, а в Іграх Олімпіад можуть брати участь всі найсильніші велосипедисти.

Надалі допуск спортсменів-професіоналів на Ігри буде визначатися такими чинниками.

По-перше, позиції федерацій: одні за допуск всіх найсильніших спортсменів на Ігри, інші ведуть вичікувальну політику, треті виступають проти допуску професіоналів до участі в Олімпійських іграх. У всіх випадках, коли виникає проблема участі професіоналів у Олімпійських іграх, представники міжнародних спортивних федерацій розглядають її передусім з позицій дотримання інтересів своїх організацій. Аналогічним чином поступає і МОК. Наприклад, Х.А.Самаранч, наполягаючи на знятті вікових обмежень для футболістів, одночасно заявляє, що він не хотів би бачити на Олімпійських іграх професійних фігуристів, які, на його думку, слабші за спортсменів-олімпійців.

По-друге, багато що залежить від фірм, з якими професійні спортсмени уклали контракти. Наприклад, фірми, що уклали контракти зі всіма провідними тенісистами світу, не завжди зацікавлені в тому, щоб відпускати їх для участі в Олімпійських іграх, оскільки там вони не можуть їх рекламувати.

По-третє, часто самі спортсмени, особливо у травмонебезпечних видах спорту, сумніваються в доцільності участі в Олімпійських іграх, яка не приносить великих матеріальних вигід і проблематична з точки зору підвищення авторитету, оскільки не виключена імовірність програшу, в тому числі і маловідомому спортсменові. До того ж напружений

олімпійський турнір може стати причиною отримання серйозної травми, або спаду спортивної форми.

Однак незалежно від того, як федерації будуть вирішувати питання допуску професійних спортсменів до Ігор і як будуть ставитися до цього менеджери, спонсори і самі спортсмени, епоха зближення професійного і олімпійського спорту розпочалася, і Олімпійські ігри вже ніколи не будуть такими якими були раніше.

На загал багаторічна боротьба численних спортивних діячів за збереження класичних ідеалів олімпізму і "чистоти" олімпійського руху, боротьба проти професіоналізму в спорті в останні роки носила ідеалістичний характер. І хоч заохочення процесу професіоналізації олімпійського спорту веде до зміни його традиційної суті, вносить у спорт дух комерції і наживи, приводить до порушення уявлень, що склалися про олімпійські принципи, необхідно визнати, що цей процес став незворотнім. Подальші перспективи розвитку спорту будуть все тісніше пов'язані з професіоналізмом, і зберегти свій імідж олімпійський спорт зуміє, якщо буде реально оцінювати положення справ і оперативно реагувати на конкретні ситуації з урахуванням інтересів олімпійського руху. Прагнення зберегти уявлення про "чисте" аматорство явно не відповідає реальності, здатне тільки ускладнити розвиток спорту в країнах, де буде проводитися така політика. Збереження принципу аматорства не тільки не перешкодило посиленню тенденції до професіоналізації спорту, а навпаки, спрямувало цей процес в русло лжеаматорства і зловживань (нелегальні виплати, фіктивні посади тощо). Внаслідок цього сентенції щодо аматорства в спорті стали сприйматися як фарс.

Професійний і олімпійський спорт понад сторіччя розвивалися відокремлено, створюючи кожний свою складну систему змагань, організації і методики підготовки спортсменів, виховуючи видатних спортсменів, які вражають віртуозною майстерністю і дивовижними досягненнями. Їх поступове зближення є одним з важливих чинників подальшого прогресу спорту, зростання його авторитету як одного з найбільш яскравих явищ сучасності.

Наприклад, **Всесвітня серія боксу (WSB)**. Це клубний чемпіонат боксерів, який був створений Міжнародною Асоціацією боксу AIBA та Міжнародним Олімпійським комітетом. WSB увібрав у себе краще з обох боксерських культур: від професіоналів - відсутність на спортсменах майок і шоломів, від любителів - боксерські рукавички - вони знижують ризик розсічень за рахунок пом'якшення ударів, але також зменшують кількість нокаутів. Крім того, боксери проводять на рингу 5 раундів по 3 хвилини. У Всесвітній серії боксу спортсмени змагаються лише у п'яти вагових категоріях - до 54 кг, до 61 кг, до 73 кг, до 85 кг і понад 91 кг.

За результатами сезону між кращими боксерами змагань розігруються ліцензії на Ігри Олімпіади.

Вже більше 200 національних федерацій підтримали концепцію Всесвітньої серії боксу. З кожним сезоном рівень учасників зростає. На XXX Іграх Олімпіади у Лондоні 2012 року брало участь 50 боксерів, які в той час виступали у WSB, 13 з них стали медалістами.

Перший сезон стартував 19 листопада 2010 року. Перші два сезони клуби представляли окремі міста і вже з третього – країни. Саме тоді у Всесвітній серії боксу вперше взяв участь український клуб "Українські отамани", який став володарем срібного кубка змагань у сезоні 2012 – 2013 рр.

Наприкінці XX ст. об'єктивні чинники подальшого розвитку спорту вищих досягнень спонукали до комерціалізації та професіоналізації олімпійського руху. У XX ст. ці процеси стали незворотними.

Професіоналізація олімпійського спорту протікає суперечливо і обумовлена низкою як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників.

3. Особливості професійного спорту

На теперішній час сформувалося три різновиди спорту вищих досягнень: олімпійський спорт; види спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор; професійний спорт. Перші два різновиди мають подібну спрямованість і критерії ефективності: підготовка і виступи на Олімпійських іграх і світових та континентальних чемпіонатах з метою завоювання якнайбільшої кількості медалей. Професійний спорт - це сфера бізнесу, мета якого виробляти спортивне видовище, що набуває форми товару [Пономарев Н., 1995]. Його продаж забезпечує отримання прибутку.

Головним у сфері організації спортивного бізнесу є відповідь на запитання: вигідно це чи ні? Зокрема, президент Національної хокейної ліги (NHL) Дж. Зіглер, відповідаючи на запитання кореспондентів, чи варто заборонити бійки у хокеї, сказав, що головним є постачання такої “продукції”, яка подобається глядачам. Коли люди платять за бійки, то не варто їх забороняти [Гуськов С., Платонов В., Линець М., Юшко Б., 2000].

Професійні спортивні федерації, ліги, асоціації, клуби, команди є складними комерційними організаціями. У цьому плані вони не відрізняються від підприємств (корпорацій, картелів, синдикатів, фірм) в інших сферах підприємницької діяльності. Тому в основі функціонування професійного спорту, на відміну від непрофесійного, лежать, перш за все, економічні закони.

Прагнення до отримання максимального прибутку зумовлює діяльність організацій професійного спорту. Вона зорієнтована на реалізацію загальної для всіх клубів організаційної і економічної політики і, як наслідок, монополізацію того чи іншого виду спорту.

Сучасний професійний спорт має низку специфічних особливостей, котрими він відрізняється від інших різновидів спорту вищих досягнень [Профессиональный спорт, 2000].

Перша відмінна риса професійного спорту - його **орієнтація на розвиток тих видів, які можуть принести прибутки або, як мінімум, покрити всі видатки за рахунок власних прибутків**. Професійними стають лише ті види спорту, які ефективні з комерційної точки зору. Це, перш за все, бейсбол, баскетбол, гольф, хокей, автоперегони, бокс, теніс, кінні перегони, гірськолижний та велосипедний спорт.

Наступна відмінна риса професійного спорту полягає у **прагненні його організаторів забезпечити створення і підтримання атмосфери жорсткої конкуренції у змаганнях і непередбачуваності переможців**. Завдяки цьому підтримується висока зацікавленість глядачів, засобів масової інформації та спонсорів.

Щоб підтримувати високу конкуренцію у змаганнях, наприклад, з ігрових видів професійного спорту, в США створена досить складна система найму гравців, яка обмежує права спортсменів у виборі команд, за які вони хотіли б виступати, і регулює порядок їх переходів з однієї

команди до іншої. Головна мета цієї системи полягає у такому розподілі гравців, який забезпечував би високий рівень майстерності всіх команд ліги і сприяв би підтриманню в ній високої конкуренції у спортивних змаганнях. Останнє є передумовою отримання великих прибутків. Ця система обмежує клуби у боротьбі за гравців, забезпечує необхідну стабільність складів команд, сприяє зменшенню ціни на придбання нових гравців. На щорічних аукціонах новачків - “драфтах” - перевагу у виборі гравців отримують клуби, котрі гірше виступили у змаганнях попереднього сезону. Ця система виявилась досить ефективною і часто сприяє створенню непередбачуваних ситуацій у черговому сезоні.

Третя відмінна риса професійного спорту – **формування спортивної еліти**. У кожному виді професійного спорту за допомогою засобів масової інформації формують “зірок” і “мегазірок”, які притягують до себе увагу глядачів і мають підвищену популярність у суспільстві. Для цього використовуються не тільки показники їхньої спортивної майстерності, а й спосіб їх життя, захоплення, прибутки тощо.

Історія професійного спорту переконливо свідчить, що спортивна еліта і пов’язана з нею інформаційна, рекламна, спонсорська та громадська діяльність є потужними чинниками розвитку спорту і зростання його прибутків.

Четвертою відмінною рисою професійного спорту є **наявність досить ефективної системи соціального захисту спортсменів**, котра постійно вдосконалюється. Інтереси професіональних спортсменів захищають відповідні асоціації. Значну роль в охороні інтересів спортсменів відіграють посередницькі агентства, які від їх імені укладають вигідні комерційні угоди, вкладають зароблені спортсменами гроші у перспективні проекти тощо. Не зважаючи на те, що ці послуги досить дорогі (20% і більше від отриманого прибутку чи від контракту), це вигідно спортсменам. Слід наголосити, що агенти професіональних спортсменів не тільки забезпечують їм вигідне вкладання капіталу, а й значною мірою скеровують подальшу долю спортсменів і їх адаптацію до нових умов життя після закінченні спортивної кар’єри.

Завдяки ефективній діяльності Асоціацій професійних спортсменів систематично зростають прибутки, вдосконалюється система пенсійного забезпечення, покращуються умови праці, найму на роботу, процесу підготовки спортсменів тощо. У травмонебезпечних видах спорту (бокс, автогонки, американський футбол, хокей) вжито досить ефективні заходи щодо охорони здоров’я спортсменів та безпеки їх участі у змаганнях.

П’ятою відмінною рисою є **експансія американського професійного спорту до інших країн**, в тому числі, до Канади, Японії, розвинених країн Західної Європи, а останнім часом і до країн колишнього соціалістичного блоку.

Намагання мати спортивні комерційні організації, що контролюються американським капіталом, за межами США пояснюється не лише

економічними потребами, котрі ґрунтуються на загальній політиці США з поширення свого впливу в глобальних масштабах. Раніше політика поширення американського професійного спорту, як правило, не отримувала суттєвої підтримки в інших країнах. Проте наполегливість США, зростання популярності спорту в світі, вплив телекомпаній, інтенсивний розвиток рекламно-спонсорської діяльності у спорті, а також зростання зацікавленості населення різних країн до американського професійного спорту, що відрізняється не тільки високим рівнем майстерності спортсменів, а й величезними прибутками, змінили ситуацію. Нині можна стверджувати, що популярні у США професійні види спорту стають все більш популярними у світі. Цьому значною мірою, сприяє діяльність ліг і клубів американського професійного спорту.

Слід також наголосити на тому, що американський професійний спорт має суттєвий вплив на види спорту, що культивуються на інших континентах. Зокрема, європейський футбол активно впроваджує технології американського професійного спорту як на рівні професійних ліг окремих країн (Франція, Англія, Німеччина, Італія, Іспанія), так і на рівні європейської федерації. Аналогічні процеси відбуваються в інших ігрових видах спорту на європейському континенті. Одне з підтверджень цього - створення північно-європейської баскетбольної ліги (NEBL), діяльність якої побудована на основі принципів діяльності Національної баскетбольної асоціації (NBA) США.

Професійний спорт, як соціальне явище має низку відмінних рис стосовно інших форм функціонування спорту у суспільстві: орієнтація на розвиток найбільш популярних видів спорту; створення і підтримування жорсткої конкуренції у змаганнях; формування спортивної еліти; формування ефективної системи соціального захисту спортсменів; експансія американського професійного спорту до інших країн і континентів.

Рекомендована література з дисципліни «Загальна теорія професійного спорту»

Основна:

1. Бріскін Ю.А. «Загальна теорія професійного спорту» як навчальна дисципліна: лекція з дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" для студентів за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт / Бріскін Ю.А., Линець М.М., Нерода Н.В. - Львів, 2022. - 19 с. <http://repository.ldufk.edu.ua>
2. Бріскін Ю.А. Аматорство і професіоналізм в спорті: лекція з дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" для студентів за

спеціальністю 017 Фізична культура і спорт / Бріскін Ю.А., Линець М.М., Нерода Н.В. - Львів, 2022. - 20 с. <http://repository.ldufk.edu.ua>

3. Бріскін Ю.А. Професійний спорт як соціальне явище: лекція з дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" для студентів за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт / Бріскін Ю.А., Линець М.М., Нерода Н.В. - Львів, 2022. - 28 с. <http://repository.ldufk.edu.ua>

4. Бріскін Ю.А. Історія розвитку професійного спорту: лекція з дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" для студентів за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт / Бріскін Ю.А., Линець М.М., Нерода Н.В. - Львів, 2022. - 24 с. <http://repository.ldufk.edu.ua>

5. Бріскін Ю.А. Формування та розвиток професійного спорту: лекція з дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" для студентів за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт / Бріскін Ю.А., Линець М.М., Нерода Н.В. - Львів, 2022. - 60 с. <http://repository.ldufk.edu.ua>

6. Бріскін Ю.А. Організаційно-правові засади професійного спорту: лекція з дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" для студентів за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт / Бріскін Ю.А., Линець М.М., Нерода Н.В. - Львів, 2022. - 42 с. <http://repository.ldufk.edu.ua>

7. Бріскін Ю.А. Економічні засади професійного спорту: лекція з дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" для студентів за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт / Бріскін Ю.А., Линець М.М., Нерода Н.В. - Львів, 2022. - 27 с. <http://repository.ldufk.edu.ua>

Допоміжна:

1. Бріскін Ю. А. Професійний спорт у системі соціальних практик спорту – головні тренди / Бріскін Юрій Аркадійович, Нерода Неоніла Вікторівна // Lex Sportiva. – 2022. – Вип. 1. – С. 3–11. DOI <https://doi.org/10.32782/lexsportiva/2022.1.1>

2. Борисова О. В. Сучасний теніс: стан та особливості організації підготовки професійних спортсменів у провідних країнах світу / Ольга Борисова // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2010. - №3. – С. 35-37.

3. Борисова О., Петренко Г., Ши Ш. Формування клубної системи у тенісі в Європі наприкінці ХІХ–на початку ХХ ст //Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2019. – №. 1. – С. 89-92.

4. Гончаренко Є. В., Применко В. Тенденції розвитку професійного футболу в США //ББК 75.4 (0) 90к. я431 М 78 Молодь та олімпійський рух: Збірник тез доповідей ХІV Міжнародної конференції молодих вчених, 19 травня 2021 року [Електронний ресурс].–К., 2021.–287 с. У збірнику представлені тези з актуальних питань: правові, організаційні, соціальні, екологічні та економічні. – С. 23.

5. Нерода Н.В. Проблеми комерціалізації сучасного спорту / Нерода Н.В., Ваулін О.І. // Актуальні проблеми фізичного виховання, спорту та туризму : тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції 10-11

жовтня 2013 р. / за ред. В.М. Огаренка та ін. — Запоріжжя : КПУ, 2013. — С. 156-157.

6. Нерода Н.В. Характеристика спонсорів національних федерацій фехтування (на прикладі Великої Британії, Франції та Німеччини). / Нерода Н.В., Ваулін О.І. // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фізичного виховання, спорту і здоров'я людини. — Л. : ЛДУФК, 2014.— Вип. 18, т. 1. — С. 170–177.

7. Нерода Н.В. Правове поле професійного спорту в Україні. // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць. — Вінниця : Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського, 2014 . — Вип. 17. — С. 780–785 .

8. Нерода Н.В. Порівняльна характеристика доходів професійних спортсменів світу за 2013 р. / Пітин М., Нерода Н., Ваулін О. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія № 15. "Зб. наукових праць / За ред. Г.М. Арзютова. — К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. — Випуск 6 (49) 14. — С. 120-127.

9. Нерода Н.В. Характеристика європейської моделі професійного спорту. / Нерода Н. В., Ваулін О. І. // Фізичне виховання та спорт у контексті державної програми розвитку фізичної культури в Україні: досвід, проблеми, перспективи: збірник наукових праць. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. — Вип.1. — С. 21–24.

10.Нерода Н.В. Порівняльний аналіз організаційно-правових засад європейської та американської моделей професійного спорту. // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фізичного виховання, спорту і здоров'я людини. — Л. : ЛДУФК, 2015.— Вип. 19, т. 4. — С. 60–64.

11.Нерода Н. Характеристика європейської моделі професійного спорту та її відмінності від американської. // Спортивна наука України. — Л. : ЛДУФК, 2016. — Вип.2.(72). — С. 68-72.

12.Нерода Н. Періодизація розвитку професійного спорту в Європі. // Нерода Н., Бріскін Ю. // Фізична активність, здоров'я і спорт. — Л. : ЛДУФК, 2016. № 2 (24). — С.3 – 10.

13.Нерода Н. Генеза правового регулювання європейського професійного Спорту. // Тези доповідей X Міжнародної конференції "Молодь та олімпійський рух". — К. : 2017. — С.144 – 145.

14.Нерода Н. В. Європейський професійний спорт в системі міжнародного спортивного руху. // Тези доповідей XI Міжнародної конференції "Молодь та олімпійський рух". — К. : 2018. — С.30 – 31.

15.Нерода Н. В. Основи нормативно-правового забезпечення європейського професійного спорту. // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Спортивне право України: сучасний стан і перспективи розвитку» — Запоріжжя : 2018. — С.60 – 63.

16.Нерода Н. В. Організаційні та правові засади європейського професійного спорту : дис. ... канд. з фіз. виховання і спорту : 24.00.01. Львів, 2018. 232 с.

17. Організаційно-економічні чинники ефективності змагань із фехтування / Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Нерода Н. В., Ваулін О. І. // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. – Вип. 11 (52). – С. 21–24.

18. Павлюк І.С., Долиніна М.М. Професіоналізація та комерціалізація спортивних ігор в Україні // ББК 75.4 С 83 редакційна колегія. – 2016. – С. 142.

19. Павлюк І. С. Розвиток гольф індустрії у Європейських країнах в сучасних умовах. – 2020.

20. Растворцев Р., Борисова О. індустрія гольфу: сучасний стан та виклики // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2022. – №. 2. – С. 96-102.

Інформаційні ресурси інтернет:

1. Відкритий чемпіонат Австралії з тенісу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ausopen.com/>
2. Відкритий чемпіонат США з тенісу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.usopen.org/>
3. Відкритий чемпіонат Франції з тенісу [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.rolandgarros.com/>
4. Тенісний турнір Вімблдон [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.wimbledon.com>
5. Головна Ліга бейсболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mlb.com/>
6. Головна ліга соккеру <https://www.mlssoccer.com/>
7. Жіноча Асоціація тенісу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wtatennis.com/>
8. Міжнародна боксерська федерація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ibf-usba-boxing.com/>
9. Міжнародна Федерація футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fifa.com/>
10. Національна баскетбольна асоціація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nba.com/>
11. Національна хокейна ліга [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nhl.com/>
12. Національна футбольна ліга [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nfl.com/>
13. Світовий тур Асоціації тенісистів-професіоналів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.atptour.com/>